

דתישכונע

פרשת צו, תש"פ, מספר 1363

מה תצעק אלי לשבת הגדול אריה ארזי

שמעתי את צעקת בני ישראל ואני רוצה להושיעם! לפי זה, צעקת בני ישראל הועילה, ולכן אין צורך בצעקת משה. פירוש נוסף של מדרש רבה באותה פרשה מביא רעיון דומה:

להודיעך שהכל שוין בתפלה לפני המקום. תדע לך כשיצאו ישראל ממצרים רדף אחריהם פרעה שנאמר: "ופרעה הקריב" וכתב "ויצעקו אל ה'", התחיל משה אף הוא מתפלל לפני המקום. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה מה אתה עומד ומתפלל כבר התפללו בני ושמעתי תפלתן שנאמר: "מה תצעק אלי".

לפי פירוש זה זכות הצדיק מיותרת למעשה, ואין בה צורך, מאחר שהקב"ה כבר שמע את תפילות בני ישראל. תפילת משה כאן אינה חשובה או מועילה יותר מתפילות בני ישראל, ורעיון זה דומה לגישת רבי שמעון בן יהודה המוזכרת לעיל. הביטוי "שהכל שוין בתפלה לפני המקום" מעניין במיוחד על רקע גישה הפוכה לחלוטין שתוצג להלן.

תשובה שלישית : הכל בזכות הצדיק

זו דרכו של ר' אחא האומר:⁵ "מה תצעק אלי", בשבילך אני עושה. אמר הקב"ה אלולי צעקתך כבר אבדתי אותם מן העולם על עבודה זרה שביניהם.

לפי גישה זו לבני ישראל אין שום זכות, וכל הנס של בקיעת ים סוף היה דווקא בגלל משה ובגלל צעקתו. אבל אם כך, חוזרת השאלה מדוע הקב"ה אומר 'מה תצעק?' הרי צריך היה לומר לו 'ישר כוח' שצעקת, שכן אחרת היה המצב נורא! תשובה רביעית: יש חוקיות ומגבלות גם בניסים.

בעל "אמת ליעקב" נותן הסבר לחוקיות ולניסים:⁶ אלא כאן הוצרך הקב"ה לעשות שינוי ביסודה של מעשה בראשית, ... והרי ברית קיימת שאסור לו לים להשיג גבול היבשה, ולפיכך כאן הוצרך השי"ת לא רק לשנות את הטבע בלבד אלא גם את יסוד הבריאה,

התורה מתארת לנו את המצב הבעייתי שאילו נקלעו בני ישראל בליל יציאת מצרים:

וּפְרַעַה הַקְּרִיב וַיִּשְׂאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'... וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מַה תִּצְעַק אֵלַי דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ. וְאַתָּה הֲרַם אֶת מִטְףְּ וְנָטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ (שם' יד:י, טו-טז).

בקריאת הפסוקים עולה השאלה: מדוע יש צורך בצעקה? לכאורה הרי הכול היה ידוע למשה מראש, כמו שאמר לו הקב"ה.²

להלן נבחן את התשובות המגוונות שניתנו לשאלה זו, וננסה לברר האם התפילה והצעקה עזרו, וכן מה ומי השפיע וכיצד?

תשובה ראשונה : הכל היה ידוע וצפוי מראש

מששת ימי בראשית.

בגישה זו נוקט רבי אלעזר המודעי במדרשים,³ הסובר כי הכל מובטח מראש ונקבע מששת ימי בראשית, ואין צורך בתפילה או בצעקה לא של ישראל ולא של משה. גישה זו מובאת גם בפירושו השני של רש"י: "ד"א 'מה תצעק אלי', עלי הדבר תלוי ולא עליך", וזו גם הגישה בפירוש הראשון במדרש רבה (בשלח פרשה כא) האומר, כי יש לבני ישראל זכות אבות שאינה תלויה כלל במצבם הנוכחי, וזו זכותו של יעקב אבינו. פירוש זה דומה לגישת רבי אלעזר המודעי לעיל. אמנם הזכות איננה מששת ימי בראשית אבל היא זכותו של יעקב.

תשובה שניה: תפילת בני ישראל הועילה ולכן

אפשר להתקדם.

זו גישתו של ר' שמעון בן יהודה האומר:⁴ "מה תצעק אלי", כבר צעקתם קדמה לצעקתך שנאמר 'וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'". דהיינו, הקב"ה אומר למשה: 'צעקתך מיותרת, שכן כבר

* אריה ארזי, סמנכ"ל סטודנטים בדימוס באוניברסיטת בר אילן, מרצה בנושאי ניהול ומנהיגות, ומנחה סדנאות לפיתוח מנהלים.

** המאמר נכתב לעילוי נשמת חותני היקר קלמן בן הרב דוד בורשטיין ז"ל.

1 לא ברור אם הצעקה היא של משה או של בני ישראל.

2 שם' יד:ד.

3 ילקוט שמעוני על התורה לפרשת בשלח, וגם במכילתא דרבי ישמעאל (מקוצר היריעה לא צוטטו חלק מהמקורות במלואם. אפשר לראותם במאמרי בגרסתו המורחבת באתר:

<https://faculty.biu.ac.il/~arzia/publications.html>

4 ילקוט שמעוני על התורה לפרשת בשלח וגם מכילתא דרבי ישמעאל.

5 מכילתא שמות ז"ד.

6 ספר "אמת ליעקב" מהמקובל הגדול רבי יעקב שאלתיאל ניניו זצ"ל (ירושלים 1800 - טבריה 1846), ובו מבוארים על פי סדר הא-ב' מושגים בחוכמת הקבלה על פי שיטת הארי ז"ל.

נסיים בפירושו הנאה של "אור החיים", שיכול לתת מענה למבוכה שאליה נקלענו, בהיותו משלב אמונה, עשייה ונס:

"מַה תִּצְעַק אֱלֹהִים קִשָּׁה, ולמול מי יצעק, אם

לא לה' א-להיו, ובפרט בעת צרה, ... ואם לצד שהרבה להתפלל, הלא כל עוד שלא

נענה מהעונה בצר לו, לא ירף מתפילה! עוד רואני, כי נתקבלה תפילתו, ואמר לו ה' (שמ' יד:טז):

"הֲרַם אֶת מִטְּךָ וְגו', אם כן, קבלנות זו שאמר "מַה תִּצְעַק אֱלֹהִים למה? עוד קשה

אומרו (שמ' יד:טז): "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ" להיכן ייסעו אם רודף מאחור והים

לפניהם? ואם הכוונה אחר שייבקע הים, אם כן היה לו לומר "הֲרַם אֶת מִטְּךָ" ואחר כך

יאמר "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וגו'. אכן, יתבאר העניין על-פי מאמרם ז"ל, שישראל היו

נתונים בדין, מה אלו עובדי עבודה זרה אף אלו עובדי עבודה זרה, ודבר ידוע הוא כי

כוח הרחמים הוא מעשים טובים אשר יעשה האדם למטה, יוסיפו כוח במידת הרחמים,

ולהיפך, בר-מינון, ימעטו הכוח, והוא אומרו "צור יְלֻדְךָ תִּשִׂי" (דב' לב:יח). והנה, לצד

שראה א-ל עליון כי ישראל קטרגה עליהם מידת הדין, והן אמת כי חפץ ה' לצדק

ישראל אבל אין כוח ברחמים לצד מעשיהם כנזכר, אשר על-כן אמר למשה תשובה

ניצחת "מַה תִּצְעַק אֱלֹהִים?!" פירוש, כי אין הדבר תלוי ביד, הגם שאני חפץ עשות נס,

כיוון שהם אינם ראויים, מידת הדין מונעת, ואין כוח ברחמים כנגד מידת הדין המונעת.

ואמר אליו "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" פירוש, זאת העצה היעוצה, להגביר צד החסד והרחמים,

דבר אל בני ישראל ויתעצמו באמונה בכל ליבם, ויסעו אל הים קודם שייחלק, על סמך

הביטחון כי אני עושה להם נס, ובאמצעות זה תתגבר הרחמים.

נדמה שפירושו של אור החיים מתייחס לכל

המתחים שהזכרו בפירושים הקודמים שהזכרנו: המתח בין "הכול צפוי", קרי, הגורל הקבוע מראש,

לבין "הרשות נתונה", קרי, העברת כובד האחריות אל האדם הנוכח בהווה, בא לידי ביטוי בקביעתו

שכל עוד לא נענתה תפילתו של משה, הנכון הוא לא להרפות ממנה. בנוסף, מתח זה בא לידי ביטוי

בקביעתו כי המעשים הטובים "למטה", משפיעים על מאזן הדין והרחמים העליונים. המתח בין

מעלתו של משה לבין מדרגתם של ישראל בא לידי ביטוי בהצבעה על חסרונם של עם ישראל כבלתי

ראויים לגאולה, עד שלא יוכיחו אחרת, ועל תפקידו של משה לדרבן אותם לעלות למדרגה

גבוהה יותר. המתח בין אי מוגבלותו של הא-ל לבין כפיפותו לחוקים בא לידי ביטוי כאן בכפיפותו של

הקב"ה למידת הדין, כלומר לנורמות מוסריות של צדק ו'מידה כנגד מידה'. ולבסוף, המתחים הללו

באים על פתרונם ההרמוני, על ידי האמונה בכוחותיהם של בני ישראל לשוב בתשובה,

להשאיר מאחוריהם את מדרגת עובדי העבודה הזרה, ולבטוח בקב"ה.⁸

ולפיכך הוצרך הקב"ה להתנות תנאי מיוחד בשעת מעשה בראשית. ואפשר שזהו פירוש הפסוק דלעיל "מַה תִּצְעַק אֱלֹהִים", כלומר שבשביל נס כזה לא מועילה תפילה, אלא צריך להמתין לשעה המיועדת.

דהיינו, הצעקה והתפילה כאן אינן יכולות לעזור בגלל החוקיות שבה הקב"ה מפעיל את נסיו.

הנצי"ב בפירושו "העמק דבר" מתייחס גם הוא לנס, ואומר:

"מַה תִּצְעַק אֱלֹהִים", מבואר שמשה התפלל, אף על גב שידע היטב כי הקב"ה יעשה ישועה

לישראל, מכל מקום נדרש לתפילה לפי דעתו, שזה כלל גדול במלחמה שמתנהגת

בפעולת הטבע, אע"ג שברור שיהיו המה מנצחים, מכל מקום צריך תפילה... שאע"ג

שידע שיהיה נס במקום הים, מכל מקום עד שיגיעו לים ומצרים הולכים אחריהם

ומורים חצים וכדומה קרוב שיהרגו כמה מישראל, משום הכי נצרך לתפילה, ואמר לו

ה' "מַה תִּצְעַק אֱלֹהִים", שאין השעה צריכה לכך, כי יהי נס גם בזה, כמו שמבאר שעמד

עמוד הענן ביניהם.

כלומר, התוצאה הכללית הייתה ידועה מראש, ומשה התפלל על כך שלא יפלו קורבנות במהלך

הישועה. שכן, לדעת משה התנהל חלקה של המלחמה באופן טבעי ולא ניסי, ובאופן טבעי יש

גם נפגעים. הקב"ה מרגיע את משה באומרו כי כל התהליך כאן הוא ניסי, ולכן אין צורך בתפילה.

תשובה חמישית: "העצמה" – אם תנסו ותאמינו, אזי גם תצליחו.

בעל ה"משך חכמה" נוקט בגישה המעצימה את בני ישראל. הוא אומר במכילתא (פרשה ה' ס' ב): "וזה

שאמר 'דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ' (שמ' יד:טז) – הם יסעו ואתה אחריהם, ובזכות זה יבקע הים".

דהיינו, משה נתבקש לתת לבני ישראל לפעול, ואז קפץ נחשון בן עמינדב למים. בדומה

לכך פירש גם הרב המקובל אברהם סבע⁷ בספרו "צרור המור", ובדרך דומה מפרש גם הרש"ר הירש בפירושו על אתר:

כלומר, באמת הישועה תלויה עדיין בעם, הצעד הראשון צריך שיעשה על-ידי העם, ועדיין עליו להיות ראוי לישועה על-ידי

ההוכחה המעשית שבלבו בטחון בה' המביא לידי אומץ-לב וזריזות מעשים ללא

פחד... ורק אז יסלול ה' את נתיב הישועה.

הספורנו מציג העצמה לא של בני ישראל, אלא דווקא של משה, באומרו שמשה חשש שבני

ישראל לא יישמעו להוראתו להיכנס למי הים, בגלל חוסר האמונה שלהם: "לפיכך אמר לו מה

תצעק אלי בזה, את מדרגת עובדי העבודה הזרה, ולבטוח בקב"ה.⁸ כי אמנם אתה חושד בכשרים".

7 רב, מקובל, והוגה דעות יהודי בדור גירוש ספרד (1440, ספרד - 1508, ורונה, איטליה).

8 לפרשנות שונה ראו את שיעורו המוקלט של יוני גרוסמן, בימי עיון של מכללת הרצוג (תשע"ט), בכתובת:

<https://www.youtube.com/watch?v=DXiC7gCgoZ4>

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף